به نام خدا

طراحي الگوريتمها

آرش شفيعي

كتابهاي مرجع

طراحي الگوريتمها

- مقدمه ای بر الگوریتمها از کرمن، لایسرسون، ریوست، و استاین¹
 - اصول الگوریتمها از ریچارد نئاپولیتان ²
 - هنر برنامه نویسی از دونالد کنوث ³

¹ Introduction to Algorithms, by Cormen, Leiserson, Rivest, and Stein

² Foundations of Algorithms, by Richard Neapolitan

³ The Art of Computer Programming, by Donald Knuth

مقدمه

- كلمة الگوريتم از نام دانشمند ايراني محمدبن موسى الخوارزمي گرفته شده است.
- خوارزم منطقه ای است در آسیای مرکزی که در حال حاضر در ازبکستان و ترکمنستان قرار دارد و در کنار دریاچهٔ آرال (دریاچهٔ خوارزم) قرار گرفته است. خوارزمی کتاب الجبرو المقابله را نیز به تألیف رسانده است که کلمه جبر ¹ در زبان انگلیسی نیز از همین کتاب گرفته شده است.
- تا سال ۱۹۵۰ کلمهٔ الگوریتم بیشتر برای الگوریتم اقلیدس 2 برای پیدا کردن بزرگترین مقسوم علیه مشترک 3 دو عدد به کار می رفت که در کتاب اصول اقلیدس 4 توصیف شده است.

¹ algebra

² Euclid's algorithm

³ greatest common divisor

⁴ Euclid's Element

- الگوریتم پیدا کردن بزرگترین مقسوم علیه مشترک را میتوانیم به صورت زیر وصف کنیم. ۱. (پیدا کردن باقیمانده.) عدد m را بر n تقسیم می کنیم. فرض کنید باقیمانده r باشد خواهیم داشت

۲. (آیا باقیمانده صفر است؟) اگر r=0 ، الگوریتم پایان مییابد و n جواب مسئله است.

۳. (کاهش.) قرار میدهیم $m \leftarrow n$ و $m \leftarrow n$ و به مرحلهٔ $n \leftarrow r$

 $^{-}$ الگوریتم در واقع یک روند 1 یا دستورالعمل 2 برای حل یک مسئلهٔ محاسباتی است.

- به طور غیر رسمی میتوانیم بگوییم یک الگوریتم در واقع یک روند محاسباتی گامبهگام است که مجموعهای از مقادیر را که خروجی الگوریتم نامیده میشوند دریافت میکند و مجموعهای از مقادیر را که خروجی الگوریتم نامیده میشوند در زمان محدود تولید میکند. بنابراین یک الگوریتم دنبالهای است از گامهای محاسباتی که ورودیها را به خروجی تبدیل میکند.

¹ procedure

² recipe

- مىتوان گفت يك الگوريتم ابزارى است براى حل يك مسئله محاسباتى معين.
- یک مسئله با تعدادی گزاره رابطهٔ بین ورودیها و خروجیها را در حالت کلی مشخص میکند. یک نمونه از مسئله، در واقع با جایگذاری اعداد و مقادیر برای مسئله کلی به دست میآید. یک الگوریتم روشی گامبهگام را شرح میدهد که با استفاده از آن در حالت کلی برای همهٔ نمونههای یک مسئله، خروجیها با دریافت ورودیها تولید شوند. بنابراین روند یک الگوریتم در رابطهٔ بین ورودیها و خروجیها صدق میکند.
- به عنوان مثال، فرض کنید میخواهید دنبالهای از اعداد را با ترتیب صعودی مرتب کنید. این مسئله که مسئله مرتب سازی 1 نام دارد، یک مسئله بنیادین در علوم کامپیوتر به حساب می آید که منشأ به وجود آمدن بسیاری از روشهای طراحی الگوریتم نیز می باشد.

طراحي الگوريتمها مقدمه ۹۱/۶

¹ sorting problem

- مسئله مرتب سازی را به طور رسمی به صورت زیر تعریف میکنیم.
- ورودی مسئله مرتب سازی عبارت است از دنبالهای از n عدد به صورت $\langle a_1, a_2, ..., a_n \rangle$ و خروجی مسئله عبارت است از دنبالهای به صورت $\langle a_1', a_2', ..., a_n' \rangle$ که از جابجا کردن عناصر دنبالهٔ ورودی به دست آمده است به طوری که $a_1' \leq a_2' \leq ... \leq a_n'$
 - بنابراین به ازای دنباله ورودی (58,42,36,42) دنباله خروجی (36,42,42,58) جواب مسئله است.
 - یک نمونه از یک مسئله 1 تشکیل شده است از یک ورودی معین و شرح ویژگی خروجی مسئله. بنابراین دنبالهٔ ورودی $\langle 58, 42, 36, 42 \rangle$ به علاوه شرح مسئله مرتب سازی یک نمونه از مسئلهٔ مرتب سازی نامیده می شود.

¹ instance of a problem

- بنابراین به طور خلاصه، یک مسئله تشکیل شده است از (۱) شرحی از چندین پارامتر یا متغیر آزاد، و (۲) شرحی از ویژگیهایی که جواب مسئله دارد.

- یک پارامتر یا متغیر آزاد کمیتی است که مقدار آن مشخص نشده و توسط حروف و یا کلمات، نامی بر آن نماده شده است.

- یک نمونهٔ مسئله با تعیین مقادیر پارامترهای مسئله به دست میآید.

- یک الگوریتم، روندی گام به گام است برای پیدا کردن جواب یک مسئله است.

- سرعت اجرای مسئله مرتب سازی به اندازه ورودی یعنی تعداد عناصر دنباله نامرتب و روند الگوریتم بستگی دارد.
- الگوریتمهای زیادی برای حل مسئله مرتب سازی وجود دارند که هر کدام میتوانند مزایا و معایبی داشته باشند. به طور مثال یک الگوریتم از میزان حافظهٔ بیشتری استفاده میکند، اما زمان کمتری برای محاسبه نیاز دارد و الگوریتم دیگر با میزان حافظهٔ کمتر در زمان بیشتری محاسبه میشود که به فراخور نیاز میتوان از یک از الگوریتمها استفاده کرد.
- عوامل دیگری مانند معماری کامپیوتر، نوع پردازنده و میزان حافظه نیز در زمان اجرای یک الگوریتم مؤثرترند اما این عوامل فیزیکی هستند و صرف نظر از عوامل فیزیکی میتوان الگوریتمها را از لحاظ میزان حافظه مورد نیاز و زمان اجرا با یکدیگر مقایسه کرد.

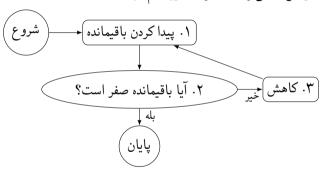
- یک الگوریتم برای یک مسئله محاسباتی درست است اگر به ازای هر نمونه از مسئله که با تعدادی ورودی معین شده است، (۱) توقف کند، بدین که در زمان محدود به اتمام برسد و (۲) خروجی تعیین شده توسط شرح مسئله را تولید کند. یک الگوریتم درست در واقع یک مسئلهٔ محاسباتی را حل میکند.
- یک الگوریتم نادرست ممکن است به ازای برخی از ورودیها توقف نکند یا ممکن است به ازای برخی از ورودیها خروجی نادرست تولید کند.
- یک الگوریتم را میتوان با استفاده از یک زبان طبیعی مانند فارسی یا انگلیسی توصیف کرد و یا برای توصیف آن از یک برنامهٔ کامپیوتری یا یک زبان ساده شده مانند فلوچارت یا شبه کد استفاده کرد. تنها نیازمندی یک الگوریتم توصیف دقیق گامهای الگوریتم است و زبان مورد استفاده برای توصیف اهمیتی ندارد.

- یک الگوریتم را به صورت یک فلوچارت 1 میتوانیم رسم کنیم.
- یک فلوچارت یا روندنما نموداری است که روند انجام کاری را نشان میدهد.
- یک فلوچارت،الگوریتم را به صورت تصویری به نمایش میگذارد. در یک فلوچارت معمولاً برای گامهای محاسباتی از مستطیل و برای گامهای شرطی از بیضی یا لوزی استفاده میشود. همچنین در گامهایی که ورودی از کاربر گرفته میشود با خروجی برای نمایش به کاربر چاپ میشود از متوازیالضلاع استفاده میشود. هر گام به گام بعدی توسط یک علامت فلش متصل میشود. شروع و پایان را معمولا با دایره نشان میدهند.

طراحي الگوريتمها مقدمه مقدمه ۳۱ / ۲۱

¹ flowchart

- برای مثال الگوریتم اقلیدس را میتوان به صورت زیر رسم کرد.

- در الگوریتمها معمولا از علامت ightarrow یا =: برای عملیات انتساب استفاده می شود. برای مثال $m\leftarrow n$ یعنی m را با مقدار فعلی n مقدار دهی می کنیم.
- معمولاً از علامت = یا == برای تساوی استفاده میشود. برای مثال میتوانیم بپرسیم آیا مقدار m برابراست m=n با مقدار n و برای مثال مینویسیم اگر m=n به مرحله بعد میرویم.
- به عنوان مثال دیگر، برای افزایش مقدار یک متغیر به اندازهٔ یک واحد مینویسیم n+1 یعنی مقدار n برابر n برابراست با مقدار فعلی n به علاوهٔ یک. معمولاً این عبارت را به این صورت میخوانیم : مقدار n برابر می شود با n+1 .
- در نشانه گذاری ریاضی معمولاً دنبالهها را با استفاده از اندیسها نمایش می دهیم برای مثال دنباله v_1, v_2, \dots, v_n متغیر است. در الگوریتمها معمولاً از عملگر زیرنویس v_1, v_2, \dots, v_n و بسته v_1, v_2, \dots, v_n را به صورت v_1, \dots, v_n را به صورت v_1, \dots, v_n نمایش می دهیم.

طراحي الگوريتم ها مقدمه مقدمه ۳۱ / ۳۱

¹ subscript

- الگوریتمها در زمینههای زیاد و متنوعی کاربرد دارند.
- به عنوان مثال در پروژه ژنومهای انسانی هدف پیدا کردن الگوهای ژنها در دیانای ¹ انسان است که برای این کار از الگوریتمهای کامپیوتری استفاده میشود. به عنوان چند مثال دیگر میتوان از الگوریتم کوتاهترین مسیر برای مسیریابی بستههای اینترنتی در شبکههای کامپیوتری، الگوریتمهای رمز نگاری برای تبادل امن اطلاعات، الگوریتمهای تخصیص منابع و زمانبندی در کاربردهایی مانند زمانبندی پروازها و تخصیص خلبان و خدمه به هواپیماها با کمترین هزینه ممکن و الگوریتمهای فشرده سازی دادهها نام برد.
 - معمولاً یک مسئلهٔ محاسباتی راه حلهای زیادی دارد که بنابر معیارهای مورد اهمیت برای استفاده کنندهٔ الگوریتم، الگوریتمی انتخاب میشود که در یک یا چند معیار مورد نظر بهترین باشد. برای مثال در یک سامانهٔ حمل و نقل هرچه به ازای یک سفر مسیر کوتاهتری طی شود، هزینه پایین میآید.

طراحي الگوريتم ها طراحي الگوريتم ها

¹ DNA

- دستهای از مسئلههای محاسباتی وجود دارند که گرچه برای محاسبهٔ آنها الگوریتم وجود دارد ولی هیچ یک از الگوریتمهای موجود نمی توانند مسئله را در زمان معقول حل کنند. منظور از زمان معقول زمانی است که آنقدر زیاد نباشد که حل آن مسئله در آن مقدار زمان بی معنی شود و دریافت جواب پس از آن زمان بی استفاده باشد. بعدها این مفهوم معقول را به طور رسمی و دقیق تعریف خواهیم کرد.
- این دسته از مسئله ان پی کامل نامیده می شوند. گرچه برای این دسته از مسائل هیچ الگوریتمی در زمان معقول پیدا نشده است، اما هیچکس نیز اثبات نکرده است که برای آنها نمی توان الگوریتمی پیدا کرد. بنابراین هیچکس نمی داند آیا برای مسائل ان پی کامل الگوریتم کارامد وجود دارد یا خیر.

- یک ویژگی دیگر مسائل انپی کامل این است که اگر برای یکی از آنها الگوریتم کارامد پیدا شود، برای همهٔ آنها الگوریتم کارامد پیدا خواهد شد چرا که این مسائل قابل تبدیل به یکدیگرند.
- فرض کنید یک مسئله جدید به ما داده شده است. ابتدا تلاش میکنیم برای آن مسئله یک الگوریتم کارامد پیدا کنیم. چنانچه نتوانستیم برای آن الگوریتمی کارامد پیدا کنیم، میتوانیم سعی کنیم تا اثبات کنیم که مسئله انپی کامل است.
 - گرچه برای مسئلههای ان پی کامل الگوریتم دقیق کارامد پیدا نشده است، ولی الگوریتمهای تقریبی زیادی وجود دارند که خروجی خوبی نزدیک به خروجی مورد انتظار در زمان معقول تولید میکنند.

- در سالیان قبل با پیشرفت تکنولوژی سرعت پردازندهها افزایش مییافت. در سالهای اخیر سرعت پردازندهها به حد فیزیکی خود نزدیک شده است، بدین معنا که از لحاظ فیزیکی امکان افزایش سرعت وجود ندارد. بنابراین در تکنولوژیهای جدید در یک پردازنده از چند واحد پردازشی یا هسته استفاده می شود.
- برای استفادهٔ بهینه از این پردازندههای چند هستهای دستهای از الگوریتمها به نام الگوریتمهای موازی بهوجود آمدهاند.
- در بسیاری از الگوریتمها فرض بر این است که ورودی قبل از شروع الگوریتم در دسترس است اما در برخی مواقع، ورودی به مرور زمان وارد می شود. برای مثال در یک سیستم عامل واحدهای کاری در هر لحظه ممکن است به وجود بیایند و الگوریتم بر اساس وضعیت موجود باید تصمیم بگیرد چگونه واحدهای کاری را زمانبندی کند. الگوریتمهای که ورودی را به مرور زمان دریافت میکنند الگوریتمهای برخط ¹ نامیده می شوند.

طراحي الگوريتم ها مقدمه مقدمه ۳۱ / ۲۱

¹ online algorithm

یکی از مسائل مهم در علوم و مهندسی کامپیوتر، مسئله مرتب سازی است. یک آرایه از چندین عنصر را در نظر بگیرید. میخواهیم عناصر این آرایه را از کوچک به بزرگ مرتب کنیم. به عبارت دیگر اگر آرایه $A = [a_1, a_2, ..., a_n]$ را داشته باشیم، میخواهیم عناصر آرایه یعنی a_i ها را به گونهای جابجا کنیم که به ازای هر $1 \leq i < n$ داشته باشیم $a_i \leq a_{(i+1)}$

مرتب سازی درجی

 $\,$ یکی از الگوریتمهای ارائه شده برای این مسئله الگوریتم مرتب سازی درجی 1 است.

k به طور خلاصه این الگوریتم به صورت زیر عمل می کند. فرض کنید یک آرایه با k عنصر از درایهٔ k تا درایهٔ k مرتب شده باشد. حال برای مرتب سازی آرایه از درایهٔ k تا درایهٔ k+1 باید عنصر k+1 را در بین عناصر k طوری قرار دهیم که از عنصر قبلی خود بزرگ تر و از عنصر بعدی خود کوچک تر باشد. بدین ترتیب آرایه را از درایهٔ k تا k+1 مرتب کرده ایم. این کار را تا جایی ادامه می دهیم که کل آرایه مرتب شود.

¹ insertion sort

به طور خلاصه این الگوریتم را میتوانیم به صورت زیر بنویسیم.

Algorithm Insertion Sort

مرتب سازی درجی

- این الگوریتم دارای گامهایی است که در یک حلقه تکرار میشوند تا در نهایت کل آرایه مرتب شود. در هر مرحله اتمام حلقه، قسمتی از آرایه مرتب شده و قسمتی از آرایه نامرتب است و باید در آینده مرتب شود.
 - یک ویژگی که قبل و بعد از هر تکرار حلقه درست باشد ثابت حلقه 1 گفته میشود.
- برای مثال ثابت حلقه در الگوریتم مرتب سازی درجی این است که زیر آرایه A[1:i-1] در هر تکرار حلقه قبل از شروع حلقه مرتب است.
- ثابتهای حلقه برای اثبات درستی یک الگوریتم به کار میروند. کافی است نشان دهیم که این ثابت حلقه قبل از اولین تکرار حلقه درست باشد، قبل از تکرار بعدی نیز درست است. در این اثبات در واقع از استقرای ریاضی استفاده میکنیم. همچنین برای اثبات درستی الگوریتم باید نشان دهیم که حلقه پایان میپذیرد.

طراحي الگوريتم ها مقدمه مقدمه ۳۱ / ۳۱

¹ loop invarint

مسئله کوتاهترین مسیر بین دو شهر $c_{
m x}$ و $c_{
m y}$ تشکیل شده است از شرحی از پارامتر های مسئله یعنی:

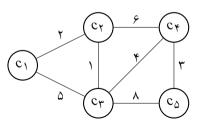
- $C = \{c_1, c_2, ..., c_m\}$ مجموعه ای از شهرها،
- $R \subseteq C imes C$ مجموعه ای از جادهها، به طوری که هر جاده دو شهر را به هم متصل میکند، -
- len : $R o \mathbb{N}$ میکند، مشخص میکند، طول جاده مشخص میکند، او تابعی که به ازای هر دو شهر به هم متصل شده توسط یک جاده، طول جاده مشخص میکند،

و همچنین شرحی از جواب مسئله یعنی:

مسیر $(c_{f(n)}, c_{f(2)}, ..., c_{f(n)})$ با $P = \langle c_{f(1)}, c_{f(2)}, ..., c_{f(n)} \rangle$ وجود داشته باشد، به طوری که مقدار یارامتر C کمینه باشد.

$$L = \sum_{i=1}^{n-1} len(c_{f(i)}, c_{f(i+1)})$$

کوتاهترین مسیر بین دو شهر c_1 و c_5 را پیدا کنید به طوری که

مثال : یک الگوریتم ساده برای مسئله کوتاهترین مسیر

همهٔ مسیرها از $c_{
m y}$ به $c_{
m y}$ را پیدا میکنیم.

۲ طول همهٔ آن مسیرها را محاسبه میکنیم.

۳ کوتاهترین مسیر را به دست می آوریم.

تابع پیچیدگی زمانی

- تابع پیچیدگی زمانی برای یک الگویتم، زمان (و یا تعداد گامهایی) را مشخص میکند که الگوریتم برای پیدا کردن جواب مسئله نیاز دارد، به طوری که این زمان تابع اندازهٔ ورودی مسئله است.

f(n) بنابراین اگر ورودی یک مسئله n باشد و زمان لازم برای محاسبهٔ جواب مسئله توسط یک الگوریتم f(n) است. باشد، میگوییم زمان محاسبه n یا زمان اجرا n یا پیچیدگی زمانی n الگوریتم از مرتبهٔ n است.

- مىتوانىم نرخ رشد توابع ⁴ مختلف را با يكديگر مقايسه كنيم.

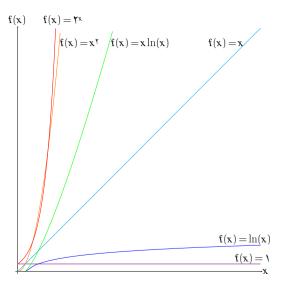
¹ computation time

² running time

³ time complexity

⁴ growth rate of functions

مقايسه رشد توابع

مقایسه رشد توابع پیچیدگی

- اگر هر گام در یک الگوریتم فقط یک میکروثانیه زمان ببرد، میتوانیم زمان تقریبی محاسبه به ازای توابع رشد متفاوت را به صورت زیر با یکدیگر مقایسه کنیم.

۶۰	40	۲۰	اندازهٔ n
			تابع پیچیدگی f(n)
۰/۰۰۰۶ ثانیه	۴ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ثانیه	۲ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ثانیه	n
۰/۰۰۳۶ ثانیه	۱۶ ۰ /۰ ۰ ثانیه	۴ ۰ ۰ ۰ /۰ ثانیه	n^{7}
۰/۲۱۶ ثانیه	۰/۰۶۴ ثانیه	۸۰۰۸۰ ثانیه	n^{r}
۱۳ دقیقه	۱/۷ دقیقه	٣/٢ ثانيه	n [∆]
۳۶۶ قرن	۱۲/۷ روز	۱ ثانیه	$rac{1}{\sqrt{n}}$
آ $^{17} imes 1 imes 1$ قرن	۳۸۵۵ قرن	۵۸ دقیقه	r_{ν}

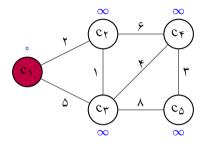
- در بدترین حالت همهٔ شهرها با یک مسیر به هم متصل شدهاند.
- $c_{
 m u}$ با طول n برابر است با از شهر رم به شهر و $c_{
 m u}$ به شهر $c_{
 m u}$ با طول $c_{
 m u}$ با عداد همهٔ مسیرها از شهر $c_{
 m u}$
- بنابراین تنها برای شمردن همهٔ مسیرهای با طول n و مقایسهٔ طول آنها به (n-1) گام زمانی نیاز داریم.
 - رشد تابع n! از رشد تابع 2^n نیز سریع تر است.
- اگر بررسی هر مسیر فقط یک میکروثانیه زمان ببرد، برای شمارش و بررسی همهٔ مسیرها در مجموعهای با تنها ۶۰ شهر به 7^{8} ۲/۶ قرن زمان نیاز داریم. $(^{\Lambda })$ \times $(^{\Lambda })$

طراحي الگوريتم ها مقدمه مقدمه ۳۱ / ۲۸

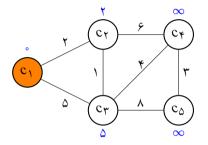
- ابداع شد. 1 الگوريتم كوتاهترين مسير دايكسترا توسط ادسخر دايكسترا 1 در سال ۱۹۵۶ ابداع شد.
- این الگوریتم از حافظهای جانبی استفاده میکند و کوتاهترین مسیر را برای تمام زیر مسئلههای مسئله اصلی پیدا میکند، یعنی:
 - با شروع از شهر c_x این الگوریتم کوتاهترین مسیرها را از شهر c_x به تمام همسایههای این شهر محاسبه میکند و به همین ترتیب کوتاهترین مسیر از همسایههای c_x به همهٔ همسایههای آنها، الی آخر.
- c_y بدین ترتیب الگوریتم دایکسترا همهٔ کوتاهترین مسیرها را از شهر c_x به همهٔ شهرهای دیگر از جمله شهر محاسبه مرکند.

طراحي الگوريتم ها مقدمه مقدمه ۳۱ / ۳۹

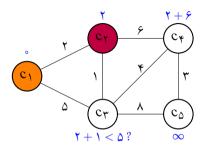
¹ Edsger Dijkstra

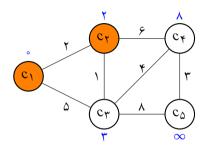
$$P = \langle c_1, c_7, c_7, c_7, c_6, c_0 \rangle$$

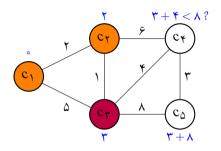
$$P = \langle c_1, c_7, c_7, c_7, c_6, c_0 \rangle$$

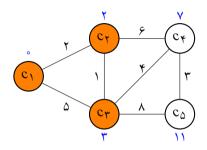
$$P = \langle c_1, c_7, c_7, c_7, c_6 \rangle$$

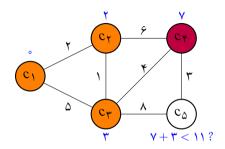
$$P = \langle c_1, c_7, c_7, c_7, c_6, c_0 \rangle$$

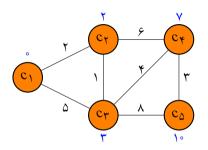
$$P = \langle c_1, c_7, c_7, c_7, c_0 \rangle$$

$$P = \langle c_1, c_7, c_7, c_7, c_6, c_0 \rangle$$

$$P = \langle c_1, c_7, c_7, c_7, c_6 \rangle$$

$$P = \langle c_1, c_7, c_7, c_7, c_6, c_{\Delta} \rangle$$

پیچیدگی زمانی الگوریتم کوتاهترین مسیر دایکسترا

- هر شهر در یک گام باید بررسی شود و در بدترین حالت (حالتی که همهٔ شهرها به هم متصل باشند) به ازای هر شهر، همهٔ شهرهای دیگر بررسی می شوند.
 - بنابراین در صورتی که n شهر وجود داشته باشد، پیچیدگی الگوریتم n^{γ} است.
 - با استفاده از الگوریتم دایکسترا برای مجموعهای از ۶۰ شهر به تنها ۳۶ °۰/۰ ثانیه زمان نیاز داریم.

طراحي الگوريتم ها مقدمه مقدمه ۳۱ / ۳۱